رەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنا پراگماتیکێ د سترانا فۆلکلۆریا کوردیدا
(سترانێن کاویس ئاغای وەکو نموونە)

م. بەدرەدین عەبدولکەریم قادر
پشکا زمانێ کوردی- کۆلیژا پەروەردە- زانکۆیا دهۆک- ئاکرێ- هەرێما کوردستانێ/ عیراق.

پوختە:

فۆلکلۆرێ کوردی، گەلەک یێ دەولەمەند و زەنگینە و تنێ د بوارەکیدا ناراوەستیت بەلکو چەندین لق و تایێن جودا جودا ژێ دچن و دابەشی سەر چەندین جۆران دبیت، لاوک و سترانێن فۆلکلۆرییێن کوردی ژی پشکا شێری یا بەرکەفتی و جهەکێ هەری زۆر د ئەدەبیات و فۆلکلۆرا کوردیدا داگیرکریە و دێ شێین بێژین، کو سەرەکیترین یانژی پڕ دەولەمەنترین جۆرە د ناڤ هەمی جۆرێن دیێن فۆلکلۆرا کوردیدا، چۆنکی ب شێوەیەکێ سەرزاری و گەلەک ب سانەهی تاکێ خواندەڤان و نەخوانەڤانێ میللەتێ مە شیاینە بێژنەڤە و ئێک بۆ ئێکی بهێلیتەڤە و ڤەگۆهێزیت.
لاوک و سترانێن فۆلکلۆری شیاینە پشکەکا زۆر یا ژیان و مێژوو و لایەنێ جڤاکی و... هتد مللەتێ کورد ژ ناڤچوونێ بپارێزیت و وەکو تۆمارەکا مێژوویا پڕە ل زانیاری و بەلگە و دوکیومێنتان ،کو دشیاندایە گەلەک مفا ژێ بهێنەدیتن.

هەر ژبەر هندێژی ئەڤ ڤەکۆلینە ل ژێر ناڤونیشانێن (رەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخاڤتنا پراگماتیکێ د سترانا فۆلکلۆرییا کوردیدا ((سترانێن هۆنەرمەند کاویس ئاغای وەکو نموونە)) هاتە ئەنجامدان و ئارمانج ژێ دیارکرنا بوارەکێ گرنگێ کارکرنا ئاستێ پراگماتیکا زمانیە د ناڤ ئەوان سترانێن فۆلکلۆریدا، کو ئەوژی بوارێ (دەرکەڤتەیێن ئاخاڤتنێنە).

د ئەنجامێن ڤەکۆلینێژیدا دیاربوو، کو بەلێ سترانێن فۆلکلۆری و نەخاسمە یێن کاویس ئاغای، مەیدانەکا گۆنجای و بەرهەڤە بۆ دەستکەڤتن و دروستبوونا پڕانیا بوارێن پراگماتیکێ و نەخاسمە بوارێ دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ.

پەیڤێن سەرەکی: *ستران، فۆلکلۆر، دەرکەڤتە، ئاخڤتن، پراگماتیک.*

پێشەکی:

ئەدەبیاتا فۆلکلۆرا کوردی ژبلی زەنگینییا خۆ و هەمەرەنگی و بیاڤێن خۆیێن جودا جودا، ئەگەر تەماشە بکەین، دێ بینین، کو هەر بیاڤەکێ فۆلکلۆرا کوردی، هەلگرا رەهەندێن جوارجۆرە، کو فەرە ب دیتن و روانگەهێن نوی و جودا جوداڤە ڤەکۆلین و دویڤچوون ل سەر بهێتەکرن و هەمی لایەنێن ئەوێ بکەڤنە بەر تیشکا ڤەکولین و شرۆڤەکرنێ.

د ئەڤێ ڤەکولینێدا دێ بیاڤەکێ فۆلکۆرا کوردی، کو ئەوژی سترانا فۆلکلۆریا کوردی و نەخاسمە سترانێن هونەرمەندێ مەزنێ کورد (کاویس ئاغا)ی و بەرنیاس ب (بولبولێ کوردستانێ) کەڤیتە ژێر ڤەکولینا ئێک ژ بیاڤێن ئاستێ پراگماتیکا زمانی، کو ئەوژی بیاڤێ (دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێنە)، ئانکو دێ ڤەکۆلینەکا پراگماتیکی ل سەر هندەک ژ پارچە سترانێن فۆلکلۆرییێن هونەرمەند کاویس ئاغای هێتە ئەنجامدان و تێدا چەوانییا رەنگڤەدانا ئێک ل بیاڤێن ئاستێ پراگماتیکێ، کو (دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێنە)د ئەوان سترانێن فۆلکلۆریداهێتە بەحسکرن و ب ئەڤێ چەندێژی دێ دیاربیت، کا چەوا سترانا فۆلکۆرا کوردی خودان رەهەندەکێ پراگماتیکییە؟ و چەوا تێدا رەنگڤەدایە؟ڤەکۆلین ل ژێر ناڤ و نیشانێن (رەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنا پراگماتیکێ د سترانا فۆلکلۆریا کوردیدا (سترانێن کاویس ئاغای وەکو نموونە))یە و ل دویڤ رێبازا (وەسفی - شرۆڤەکارییە) و پێکهات و پەیکەرێ ڤەکۆلینێ ل (پێشەکی، پشکا ئێکێ، پشکا دووێ، ئەنجام، لیستا ژێدەران وپوختە ب زمانێن عەرەبی و ئینگلیزی) پێکهاتییە.

د پێشەکییا ڤەکۆلینێدا وەکو دەرازینکەکێ بەحس ل ناڤونیشان و ئارمانج و پێکهاتا ئەڤێ ڤەکۆلینی ب گشتی هاتییەکرن و ل پشکا ئێکێدا بەحسێ سترانا فۆلکلۆریا کوردی و ستران و کورتیەکا ژیانا کاویس ئاغای و رەهەندێ پراگماتیکیێ ئەوان و رەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ تێدا هاتییەکرن. ل پشکا دوویێدا بەحس ل رەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ د سترانێن کاویس ئاغایدا هاتییەکرن و نموونەیێن پێتڤی بۆ ئینانەڤە.

ب شێوەیەکێ گشتی ئارمانج ل ئەنجامدانا ئەڤێ ڤەکۆلینێ، بەرسڤدانا ئەڤان پرسیارێن ل خوارێیە:

١. ئایا سترانا فۆلکلۆریا کوردی هەلگرا رەهەندێ پراگماتیکییە؟
٢. ئایا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ د سترانا فۆلکلۆریا کوردیدا رەنگڤەددەن؟
٣. ئایا سترانێن فۆلکلۆرییێن کاویس ئاغای دبنە نموونە و کەرەستە بۆ بەرجەستەبوونا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ؟ چەوا؟

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

پشکا ئێکێ:

- سترانا فۆلکلۆرییا کوردی:

سترانا فۆلکلۆرییا کوردی وەکو ئێک ل تایێن هەری سەرەکی د گەنجینەیا فۆلکلۆرێ کوردیدا، مەبەست ژێ ئەو سترانە ئەوا مۆلکێ فۆلکلۆرێ کوردی بیت، یانژی تامدای ب پەیڤ و ئاواز و سەلیقەیا رەسەنا فۆلکلۆرێ کوردی بیت، نڤیسەرێ کورد (عیزەدین مستەفا رەسول) سترانا فۆلکلۆری ب گرنگترین تایێ فۆلکلۆری د هژمێریت. (عیزەدین مستەفا رەسول: ١٩٧٠: ٩٥). چونکی ژ هەمی تایێن دی زەنگینتر و خۆرتترە و پتر شیایە ببیتە زمانحالێ گەلێ مە و زۆربەیا هەری زۆرا هەمی لایەنێن ژین و ژیارا کوردەواریێ پی بهێتەتۆمارکرن، کو ب سامانەکێ مەزنێ نەتەوەیی دهێتەهژمارتن و دشیاندایە رەسانایەتی و گەلەک لایەنێن ڤەشارتی و بەرزەبووی یێن دیرۆک و کەلەپۆر و رەوشت و تیتالێن گەلێ کورد تێدا بهێنەدیتنەڤە.

(مەبەست ژ سترانێ هەلبەستەکە و ئاوازەک بۆ هاتییەدانان، ژلایێ کەسەکی یان دوو کەسان یان کومەکا کەسانڤە دهێتە گووتن، لێ سترانا فۆلکلۆری ئەڤەیە، کو هەلبەست و ئاوازا ئەوێ د ناڤ خەلکیدا بەلاڤبیتەڤە و خودانێ ئەوێ دیار نەبیت)(هیمداد حوسێن: ٢٠٠٧، ٢٢٤-٢٢٥). ئانکۆ سترانا فۆلکلۆری دبیتە مۆلکی گشتی یێ ئەوی مللەتی و سیما و رەهەندێن گشتی یێن ئەوی گەل و مللەتی تێدا هەنە و پێ دهێتەنیاسینەڤە.

"ستران دناڤ خەلکی خۆدا پەیدابوویە، و بۆ خەلکێ خۆ، ژ پێدڤیێن ژینا مرۆڤی پەیدابوویە، لەو هەلاشێ خۆ ژناڤ خەلکی وەرگرتیە"(حجی جعفر: ٢٠١٣: ١٢).ستران گووتن یانژی دەنگبێژی چەکەکێ ب سانەهی و دەسپێکی بوویە د دەستین تاکێ خواندەڤان و نەخواندەڤانێ گەلێ کورددا و رەسەنایەتی و رهوریشالێن کویر د چاند و کۆلتورێ مەیێ نەتەوەیی و نشتیمانیدا هەنە،(رۆژهەلاتناسەکێ رووسی(ن.یا.مار) د ئێک ژ نڤیسینێن خۆدا نڤیسییە، کو هۆزێن کورد د پێگەهاندنا ئاسیایا بچویک و کەلتورەکێ پڕ بها د مێژوویا مللەتێن پشت قەفقاسیاییێدا رۆلەکێ مەزن دیتییە و هەتا نوکەژی د گێڕانا ئەوی رۆلیدا د بەردەوامن، کلیلا ئەڤێ چەندێژی بەری هەر تشتەکی دشیاندایە د سامانێ دەولەمەندێ فۆلکلۆرێ کوردیدا و ب تایبەتی د شەهیان و سترانادا بهێتە دیتنەڤە)(شوکریە رەسول: ٢٠٠٨: ٨٨).

- کاویس ئاغازیان و سترانێن ئەوی:

"کاویس ئاغا" ناڤەکێ دیار و بەرنیاسە دناڤ دەنگبێژ و هونەرمەندێن مەزن و رەسەنێن نەتەوا کورددا، هەردەما ناڤێ کاویس ئاغای د بهیسین بیرا مە ل ژین و ژیارا کۆمەلگەها کوردەواری ب شێوەیەکێ گشتیو نەخاسمە د سترانێن شورەش و بەرخودانێن مللەتێ مە و لاوک و سترانێن ئەڤینی و مێرخاسی و زۆردەستی و .. هتد، ل دەسپێکا سەدێ بیستێ دهێتەڤە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

"کاویس ئاغا کوڕێ ئەحمەدێ کوڕێ جمیل کوڕێ کانەبی و ژ بنەمالا (مالەبی)یە یاکو بنەمالەکە ژ بنەمالێت عێلا هەرکی یا ئەوا کو ژ چەند بنەمالا پێکهاتی، ژ وان(مالا حەمان، مالا ئورنج، مالا بابەکر، مالا چەلەنگ)هەژمارا وان نێزیکی (٤٠٠،٠٠٠) چارسەد هزار خێزانایە. هونەرمەندێ رەحمەتی نەخویندەواربوو، پیچەکێ زمان گران بوو بەلێ کو دستراند رەوانبێژ و سەلیقە خوشبوو"(شعبان مزیری: ١٩٨٨: ٢).

"ل سالا (١٨٨٩) ل زوزانێ (چارچەلێ) یا هەرکیا ژ دایکبوویە... ل شوباتا سالا (١٩٣٦) چوو بەر دلۆڤانیا خودێ و ل گورستانا (هەرشەم) هاتە ڤەشارتنێ"(هەمان ژێدەرێ بەرێ: ٣).

د ئەلبوما ئینستوتویا کەلەپۆرێ کوردی – دهۆک ب ئەڤی شێوەیی بەحسێ بەرهەمێن کاویس ئاغای هاتییەکرن: (ل دویڤ پەرتوکا شەعبان مزیری، ئەڤی هونەرمەندی (٤٣) بەرهەم ل ئەرشیفا بەشێ کوردی یا رادیویا بەغدا هەنە، لێ ل دویڤ پەرتوکا (جلال مەلا حسن خوشناو) کاویس ئاغای (٥١) بەرهەمێن تومارکری هەنە، کو (٨) حەیران و (٤) پەستە و (٢١) لاوکێن دلداری و (٩) لاوکێن قەهرەمانی و (٩) لاوکێن نەتەوەیی و سیاسی هەنە و مەژی ل دویڤ بەردەستبوونێ (٥٢) بەرهەم دەستکەڤتینە.

کاویس ئاغای ب دەنگبێژی و سترانێن خۆ مینا دیروکنڤیس و گەرۆک و ڤەکۆلەران دویڤچوونا پرانییا لایەنێن ژین و ژیار و بۆیەر و کاودانێن سەردەمێ خۆ کرییە و وەکو تۆمارەکا مێژوویی و زیندی د کاسێتێن دەنگیدا بۆ ئەرشیڤێ گەل و وەلاتی خۆ بجهێلایە، کو هەردەمەکی دشێین لێ بزڤرینەڤە و مفای ژێ ببینین و پێ تیشکا روناهییێ بیخینە سەر گەلەک ژ لایەنێن مژاوی و نەدیارێن گەل و وەلاتێ مە.

- دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ:

دەرکەڤتە دهێتە پێناسەکرن، کو ئەو واتا زێدەیە و دەرنەبڕییە و پێدڤییە پێشبینی بهێتەکرن، داکو ب رێکا بەزاندنا بنەمایێ هاریکارییێ ب دەستڤەبهێت(عەبدولسەلام نەجمەدین عەبدوللا: ٢٠٠٨، ٩٧). هەروەسا "گرایس و سبربر و ولسن جەختێ ل هندێ دکەن، کو ئەگەر زانیارییەک ب دەرکەڤتە هاتەهژمارتن، پێدڤییە ئەو زانیاری ب ئاشکەرایی د رستێدا نەهاتبیتەگووتن... دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ بریتییە ژ ئەوان زانیارییێن نەراستەوخۆ ئەوێن وەرگر(جەماوەر) ب رێکا دەوروبەری ژ ئاخڤتنا فرێکەری دەردئێخیت "(شێرزاد سەبری عەلی: ٢٠١٣، ١٩٠).

گرایس د بەحسکرنا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێدا، ئاماژە ب ئەوێ چەندێ ژێ دایە، کو چەوا دێ تشتەکی بێژین و مەبەستا مە تشتەکێ دی بیت،دڤێرێدا دەردکەڤیت، کو دوو جۆرێن واتایی هەنە، ئەوژی واتایا ئاشکەرا و واتایا دەرکەڤتەییە(عەبدولواحید موشیر دزەیی: ٢٠١٤، ١٦٦-١٦٧). کەواتە دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ هەر وەکی د ناڤێ ئەوێدا دیاردبیت، کو

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

مەبەست ژێ ئەو واتا و مەبەست و زانیارییێن زێدە و نەگووتینە، کو ژ ئاخفتنێ دەردکەڤن و مرۆڤ د شێت ب هاریکارییا دەوروبەری تێبینی و دەستنیشانبکەت، ئەڤجا دەوروبەرژی هەمی سروشت، ژینگەهـ ، کەس، دەم و جهـ ، زانیاری و رەوشت و تیتال و ...هتد بخۆڤەدگریت.

- رەهەندێ پراگماتیکییێ سترانێن فۆلکلۆری:

"ستران گووتن" دچیتە د چارچۆڤەیێ یەکەیێن واتاییێن پراگماتیکێ، چونکی گووتن وەکو یەکەیەکا واتاییا پراگماتیکی بخۆ گشتە و دشیاندایییە دابەشی سەر چەندین جۆرێن گووتنێ بکەین، وەکو: ستران گووتن، جڤین گووتن، وانەگووتن، ئاخفتن گووتن و ...هتد. (گووتن پارچەیەکە ل دەربرینێ، واتە دبیت پەیڤەک یان رستەیەک یان لارستەیەک بیت و ژلایێ بکارهینەرەکێ دیارکری و ل دەوروبەرەکێ دیارکریدا بهێتەئەنجامدان)(عەبدولواحید موشیر دزەیی: ٢٠١٤، ٦١). ئەڤجا چونکی (پراگماتیک ڤەکۆلینێ ل ئەوان رویێن واتایێ دکەت، ئەوێن کو د شیاندا نەبیت ب ریکا سیمانتیکێ بگەهینێ) (شێرزاد سەبری عەلی: ٢٠١٤، ١٥). لەورا گەلەک جاران ئەڤ ستران گووتن و دەنگبێژییەژی د چنە د مەیدانا کارکرنا پراگماتیکیدا. هەر وەکی چەوا (کارناب) دبێژیت: " ئەگەر مە رۆلێ ئاخفتنکەری، ئانکو رۆلێ بکارهێنەری بۆ زمانی بەرچاڤوەرگرت، ل ئەوی دەمی ئەم یێن دناڤ سنوورێ پراگماتیکێدا، بەلێ ئەگەر چ بایەخ ب بکارهێنەرێ زمانی نەهاتە دان، ل ئەوی دەمی ئەم دێ دناڤ بیاڤێ واتاسازییێدا بین"(شێرزاد سەبری عەلی: ٢٠١٥، ٧٤). ئەڤجا ل ڤێرێدا سترانبێژژی ئەوی رولێ ئاخفتنکەری دبینن.

ستران گووتن ژی وەکو هەر گووتن یان ئاخفتنەکا دی دشێت هەلگرا واتایێن ئاشکرا و ڤەشارتی بیت و پەیاما خۆ ل دویڤ بابەت و ئارمانجێن پێ هەی بگەهینیت، بەلکو دشیاندایە بێژین، کو ستران گووتن پتری هەر گووتنەکا دی یا واتادار و ب مەبەست و ل دویڤ پلان و هزرکرنێ دهێتەئەنجامدان، لەوراژی دشیاندایە بێژین، کو ستران هەلگرا رەهەندێ پراگماتیکێیە و دبیتە کەرەستەیەکێ خاڤ و پڕ ب مفا بۆ بەرجەستەبوونا هەمی بوارێن پراگماتیکێ.

ئەڤجا نەخاسمە سترانا فۆلکلۆرییا کوردی، کو گەلەک یا ب واتا و ب مەبەست و ب ئارمانجە، چونکی سترانا فۆلکلۆرییا کوردی، ئەڤجا بابەتێ ئەوێ هەر چ بیت و ل سەر چ بیت، دێ بینین، کو گەلەک ب شارەزایی و ب ژێگرتنا پەیڤێن رەسەن و ژ هەژی و پڕی رامان و دەربرینێن ب هێز و هەلگرێن واتایێن هویر و بەرفرەهـ هاتییەئامادەکرن و گووتن، لەوا دشیاندایە زۆر ب سانەهی هەلگرێن رەهەندێ پراگماتیکی بن و ببنە مەیدان و بیاڤەکێ بەرفرەهـ بۆ ڤەکۆلینێن پراگماتیکی.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

- **ڕەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخفتنێ د سترانا فۆلکلۆرییا کوردیدا:**

ستران ل چەند پێکهاتێن سەرەکی وەکی (پەیڤ، ئاواز ، بابەت و پەیام) پێکهاتییە و پەیڤێن ئەوێ دچنە د چارچۆڤێ هەلبەست و هۆزانێدا و ئەڤجا "شاعر بۆ دەربڕینا هەست و سۆزێن خۆ، زێدەتر پەنایی دبەتە بەر هونەرێن ڕەوانبێژیی، داکو بشێت وێنێن شعریێن جوان دابڕێژیت، ئەڤەژی بێگومان لادانێ د زمانێ شعرێدا دروستدکەت، بێگومان زانایێن پراگماتیکێ نوکە لادانان ب خالەکا پراگماتیکی ددانن، چونکی لادان دچیتە د ناڤ بنەمایێ هاریکار و دەرکەڤتەیێن پراگماتیکیدا ئەڤە ژ لایەکیڤە و ژ لایەکێ دیڤە شرۆڤەکرنا واتا شعرێ پێدڤی ب دەوروبەرییە، چونکی مەبەست یا ل پشت هەی"(شێرزاد سەبری عەلی: ٢٠١٤، ٢٣١).

"ڕولێ پراگماتیکێ د فلتەرکرنا زانیارییان د ڕاگەهاندنێدا، ل دویڤ بوارێن پراگماتیکێ د ئەوێ چەندێدایە، ل دەمێ فرێکەر زانیاری و مەبەستێن خۆ ل هەمی دەمان ب شێوەیەکێ ڕاستەخۆ دەرنەبڕیت، ژبەر بەرچاڤ وەرگرتنا هندەک هۆکارێن (سیاسی، کومەلایەتی و دەروونی ..هتد) و وەرگری ژی دێ شیانێن تێگەهشتنا ئەوان زانیاریێن فلتەرکری هەبیت، ئەگەر پشت ب دەوروبەری و زانیارییێن کەسی و هەڤپشک ببەستیت"(ئەرشەد شوکری ئیسلام: ٢٠١٤: ٥٩).

ب ئەڤێ چەندێ دیاردبیت، کا چەوا دەرکەڤتەیێن ئاخفتنێ د سترانا فۆلکلۆرییا کوردیدا هەنە و چەوا دێ شێین تێدا دەستنیشانبکەین، چۆنکی ل دەمێ سترانبێژ ژبەر هەر هۆکارەکێ هەبیت، کۆمەکا زانیارییان د سترانا خۆدا فلتەربکەت و ب نەراستەوخۆیی دەرببڕیت، بێگومان هنگی دێ هەلگرا ڕەهەندێ پراگماتیکی بیت و دێ د خانەیا بوارێن پراگماتیکی و دەرکەڤتەیێن ئاخفتنێدا ئەو واتایێن ڤەشارتی هێنەدیارکرن و دەستنیشانکرن.

پشکا دووێ:

ڕەنگڤەدانا دەرکەڤتەیێن ئاخفتنێ د سترانێن فۆلکلۆرییێن کاویس ئاغایدا:

ئەگەر گوهداری و لێ نێرینەکا کورت د لاوک و سترانێن کاویس ئاغایدا بکەین، دێ بینین، کو بەحسێ پرانییا لایەنێن ژیان و رویدان و بۆیەرێن سەردەمێ خۆ کرییە و کا دناڤ کۆمەلگەها ئەوی دەمی یا کوردەواریدا چ چێبوویە، یانژی رویدایە د سترانێن کاویس ئاغایدا جه گرتییە، بۆ نموونە بەحسێ شەر و شۆرەشێن کوردان ل دژی داگیرکەران و بەحسێ مێرخاسی و عەشق و ئەڤینی و دەست ڕەنگینییا کوردان و شین و شادی و... هتد هاتییەکرن.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

گەلەکجاران و د گەلەک ستران و لاوکێن خۆدا کاویس ئاغای ب شارەزایانە پەنا بربیە بەر شێوازێن رەوانبێژی و نەراستەخۆییا واتایی بۆ گەهاندنا پەیام و مەبەستێن خۆ و (نەراستەخۆییا واتایی ئاستەکێ کویرە و گرانیەکێ دئێخیتە سەر مێشکی و پێدڤی ب هزرکرنێ هەیە و واتایا د ڤێرێدا هەی، ل پشت رستە و دەربرینێیە، ئانکۆ د ڤێرێدا ئازادییا دەربرینێ د ناڤا دەربرین و رستەییدا ب دەستڤەناهێت، بەلکو زێدەکرنە ل سەر واتایا راستەوخۆ و حەرفی و ئەڤەژی ب رێکا دەوروبەری ب دەستڤەدهێت)(محمود عكاشة: ٢٠١٣، ١٠٧-١٠٨). کەواتە دشێن بێژین گەلەکجاران لادان و بەزاندنا بنەمایێن هاریکاریێ د سترانێن کاویس ئاغایدا هەنە و (لادان یان بەزاندنا بنەمایێ هاریکاریی، دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ ب دەستڤەدئینیت)(سامي شهاب أحمد:٢٠١٢، ٨٨)ب ئەڤێ چەندێژی سترانێن کاویس ئاغای راستەوخۆ دچنە د چارچۆڤ و بیاڤێن کارکرنا ئاستێ پراگماتیکێدا و ب تایبەتی ژی بەرجەستەبوونا دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ تێدا.

ب شێوەیەکێ گشتی دشیین مەبەست و بابەتێن سترانێن کاویس ئاغای د چەند خالەکاندا دەستنیشانبکەین:

١- مەبەستێن نشتیمانی و نەتەوەیی.
٢- مەبەستێن سیاسی و شورەشگێری.
٣- مەبەستێن مێرخاسی و قارەمانی.
٤- مەبەستێن دلداری و ئەڤینی.
٥- دیارکرنا تەخا دەستهەلات و بێ دەستهەلات.
٦- نیشاندانا زۆلم و زۆرداری و دەردەسەرییێن ئەوێ.

بێگۆمان دەمێ سترانێن کاویس ئاغای رەنگڤەدانا ژین و ژیارا جڤاکی و زمان حالێ ئەوێ بیت، ئەڤە ئێکسەر دێ چیتە د خانەیا یەکەیێن پراگماتیکێژیدا، چونکی ئەو لاوک و ستران ب شێوەیێ گووتن و دەنگبێژی و ب بەرچاڤوەرگرتنا دەوروبەر ب کەس و دەم و جهـڤە دهێنەدەربرین، لەوا دشیاندایە گەلەک ب سانەهی دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنا پراگماتیکی تێدا دەستنیشانبکەین.
ئینانەڤا نموونان و دیارکرنا دەرکەڤتەیان:

١- سترانا (گەلێ کاشخانێ):

" ب گەلێ کاشخانێ سەرکەتم
داینێ رەبەن لێ لێ ب دوو بانە ...
توپ و چەبلخانێ ڤێ رومێ گرانە
لێ لێ ل سەر دانی رایخە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بەلێ خودێ خرابکەت مالێ

میر باشیکو... میر باشیکێ ڤی زەمانی

بەلێ لیباسێ دەولەتێ

ل لاوکێ من کرە بارگرانی .. لێ لێ .. لێ لێ.."(شعبان مزیری: ١٩٨٨: ٩).

د ئەڤێ لاوک یانژی سترانا ل سەریدا، هونەرمەند شیایە وێنەیەکێ د هزرا گوهداریدا دروستبکەت و گەلەک زانیاری و دەرکەڤتەیێن دیژی ژێ دەربێخیت، ئەوژی دەمێ دبێژیت (توپ و چەبلخانێ ڤێ رومێ گرانە)، کو ئەڤ دەرکەڤتە بۆ هەنە:

- روم یا زالم و زۆر دەستە.
- چەک و چەبلخانێن زۆر هەنە.
- روم مەبەست پێ تورک و دەولەتا عوسمانیە.

و دیسان دەمێ دبێژیت: (بەلێ خودێ خرابکەت مالێمیر باشیکو ... میر باشیکێ ڤی زەمانی .. بەلێ لیباسێ دەولەتێل لاوکێ من کرە بارگرانی ..) ئەڤ دەرکەڤتە بۆ هەنە:

- میر باشیک زەلامێن دەولەتێنە.
- ئەو زالم و زۆردارن.
- ب جلکێن دەولەتێ و ب ناڤێ یاسایێ کارێن خراب و زۆریێ دکەن.
- ئەڤان زەلامێن دەولەتێ ل لاوکێ کورد کریە بارگرانی و زۆرداری.

٢- سترانا (شێخ مەحمود):

"شێخ مەحمود ب سێ دەنگا گازی دکەت کەریمێ فەتاح و گەلی

عەگیدا .. بۆ من دەستهەلانەکێ بکە ئەڤە سێ رۆژە وەمێ ئاسێ بین

ل چیایێ سورداشێ جیهادا ل مە رابی دەراڤێ وێ دادێ وانێ دەلۆیلۆ..

دەلۆیلۆ..دەلۆیلۆ.. دەلۆیلۆ.. دەلۆیلۆ.. دەلۆیلۆ..

شێخێ منۆ .. بەلێ فایدە نینە .. هەواربکەم ..

هەوارا تورکا دوورە .. گەلی برانۆ .. کورد خائینۆ .."(ژێدەرێ بەرێ: ١٤).

ئەگەر لاپەرێن دیرۆکا ئەڤ سترانە بۆ هاتییەگووتن هەلدەینەڤە و کەس و دەم و جهان بزانین دێ گەلەک دەرکەڤتەیێن ئاخفتنێ تێدا ب دەستڤەهێن، وەکو:

- شەر دناڤبەرا موسلمانان و گاوراندایە.
- خیانەتا ناڤخۆ هەیە.
- هاریکارییا تورکا بۆ شێخی یا دویرە و ناگەهیتێ.
- شەرڤانێن کورد ماینە ئاسێ و دورپێچکری ماینە.

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

٣- سترانا (دەخالۆ):

دەخێلۆ .. دەخالۆ..دەخالۆ..دەخالۆ .. چەمێ چەتەلێ
چەمەکا برەبرەخالۆ..
کەسێ خێرخاز نەبی..
جابەکێ ژ خالێ منێ عبدو بک ڕا ببە..
ل چەمێ چەتەلێ ل دەشتێ بارەتینە ل وەلاتێ
غەریبانۆ و غۆربەتێ کارێ خۆ بکە .. خالۆ ..
بەلێ بەندێ رومی یا بەندەکا گرانە خالۆ..
دەستێ من د کەلامچی دا رزینە هەوارە خالۆ .. خالۆ وەزگرتیمە.."(ژێدەرێ بەرێ: ١٧).

کاویس ئاغا ژبەرکو د سەروبەند و سەردەمێ دەستهەلاتا عوسمانیاندا ژیایە و هەروەکی د ژێدەرانژیدا هاتییە، کو ل گەلەک دەڤەرێن کوردستانێ گەریایە و دیسان ل باژێرێ رەواندزێ دبیتە کاربدەستەکێ ئەوی دەمی و ژ نێزیکڤە کاروبارێن دەولەتا عوسمانی و کار و کریارێن ئەوان دبینیت، لەوا گەلەک بەحسێ نەهامەتی و ئێش و ژان و سەرهاتیێن نەخۆش ب دەستێن ئەوان کرییە و ئەڤ چەندە ب ئاشکرای د سترانێن ئەویدا رەنگڤەدایە و جهگرتییە، هەروەکی د ئەڤێ سترانا (دەخالۆ)یدا، کو ئەڤ دەرکەڤتە تێدا هەنە:

- گرتن و ئەشکەنجەدان.
- دویرئێخستن بۆ وەلات و جهێن دویر و غەریبی و غۆربەتێ.
- هەوار و گازیکرن لێ کەس نینە بگەهینیت.
- کوت و بەند و یاسایێن رومێ یانژی عوسمانییان گەلەک گران و زەحمەتن.

٤- سترانا (گەنج خەلیل):

دە لێ لێ .. وەرە لێ لێ .. وەرە لێ لێ .. وەرە لێ لێ .. وەرە لێ لێ ..
حەفسەد دبێ یاربی خودێ..دلێ من گەلەکێ وارە ..
گەنج خەلیل کورمامێ من ل وەلاتێ غەریبانۆ غۆربەتێ گەلەکی نەخۆشە ئەزدێ رابم
نڤینا رایخم کەت کەتە بالیفکا ب دەمە پالە..
ئەزدێ رابم کەمەرا ل پشتا خۆ بشکینم بۆ هەسپێ گەنج خەلیل ب کەمە نالە..
بازنێت خۆ بشکینم، کەمە هوردە بزمارە ..
بسکێت خۆ ببڕم کەمە سەر رەشمال کەفیا کەمە توق و سەر هەڤسارە ..
گەنج خەلیل بینم سوار بکەم ل کمێتەکی تالە..
بەلێ دا وەکێ دناو عوسمانیادا بێتە خوارە ..
دا کەس لۆمەی پسمامێ من نەکەن.. بەلێ نەبێژن سوارەکی کوردە..

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

چەندی بێ کار و بارە ...

نەمایێ .. نەمایێ .. نەمایێ .. نەمایێ .. نەمایێ ..

دە پاش و گەنج خەلیل کورمامێ خۆ نەمینم دلۆ ل دنیایێ..(ئەڤ دەقە راستەوخۆ ل کاسێتێن تومارکری هاتییە وەرگرتن).

سترانا (گەنج خەلیل) ئێکە ل سترانێن بەرنیاس و بناڤودەنگێن کاویس ئاغای، کو قەهرەمانێن سەرەکی تێدا گەنج خەلیل و حەفسەدا دوتماما ئەوینە، د ئەڤێ سترانێدا هونەرمەند شیایە هزر و کەڤالەکێ هۆنەرییێ جوان سەرنج راکێش ب ئافرینیت و دەست رەنگینی و هونەرێ ژین و ژیانا کوردەواری ژی نیشان بدەت، ب گشتی ئەڤ دەرکەفتە تێدا بەرجەستە بووینە:

- خەمگینی و کۆڤانداریيا ئەوان.
- شارەزایی د رێکوپێکرنا کاروبارێن هەسپی بۆ سەفەرێ.
- نیشاندانا رێکوپێکی و جوانییا سوارێ کورد دناڤ عوسمانیاندا.
- خۆ گوریکرن و قوربانیدان بۆ ئێکودوو.

٥- سترانا (دوتمام):

"بەلێ دوتمام ئەزێ چبکەم کچێ هەکە لبەر تە نەبی، تەژی گوندێ مە لێ لێ وەسمەرن .. بەلێ گەلی برا نۆ هەچیێ مێرەکا بدلێ خۆ نەبیت هەتا رۆژا وە مدێمرینقامێ لێلێ ..چاڤ لۆلدەرییە .. لێ لێ خزمشۆرێ .."(ژێدەرێبەرێ: ٥).

گرنگترین دەرکەڤتەیێن ئاخڤتنێ د ئەڤێ سترانا ل سەریدا، ئەڤەنە:

- دیارکرنا سۆز و ڤیان و حەزژێکرنێ.
- ژبەر دوتماما خۆ هەمی کچکێن دیێن گوندی هێلاینە و نەڤێن.
- نەگەهشتن ب مرادا خۆ هەتا مرنێ مرۆڤی چاڤ ل دەرێ دکەت.

٦- سترانا (لێ لێ لاوکۆ):

" کورک دبێ توقێ حەفت دوژمن و حەفت پاشایا ل ملێ من با..

حەفت سالا وەزێ گرتییێ دەولەتێ بام..

بەلێ وەزێ رۆژەکێ نەکەفتبامە تۆر و بەختا تە وەسمەرێ ... لۆ .."(ئەڤ دەقە راستەوخۆ ل کاسێتێن تومارکری هاتییە وەرگرتن).

گرنگترین دەرکەڤتە د ئەڤێ سترانێدا، ئەڤەنە:

- دەردێ ئەشق و ئەڤینێ گەلەکێ گرانە.
- یارا وی بێ وەفا و بێ هەلویستە بەرامبەری ئەوی.
- گرتن و ئازاردانا دەولەت و دەستهەلاتدارانژی هندی دەردێ ئەشقێ گران نینە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

هەژی ئاماژە پێدانییە، کۆ ژبلی بوارێ دەرکەڤتەیێن ئاخفتنێ، دشیاندایە هەمی بوارێن دیژی یێن پراگماتیکێ د سترانێن فۆلکلۆری ب شێوەیەکێ گشتی و یێن کاویس ئاغایدا ب تایبەتی بهێنە دەستنیشان کرن و ب دەستڤەهاتن، کو ئەوژی بوارێن:

- گریمانەیێن پێشەکییێ.
- نیشانکار.
- کردەیێن ئاخفتنێ.

هەروەکی د ئەڤێ نموونێدا، دەما کاویس ئاغا د سترانا (گەنج خەلیل) دا دبێژت:

دە لێ لێ .. وەرە لێ لێ .. وەرە لێ لێ .. وەرە لێ لێ .. وەرە لێ لێ ..
حەفسەد دبێ یاربی خودێ .. دلێ من گەلەکێ وارە ..
گەنج خەلیل کورمامێ من ل وەلاتێ غەریبانۆ غۆربەتێ گەلەکی نەخۆشە ئەزدێ رابم نڤینا رایخم کەت کەتە بالیفکا ب دەمە پالە..
ئەزدێ رابم کەمەرا ل پشتا خۆ بشکینم بۆ هەسپێ گەنج خەلیل ب کەمە نالە..
بازنێت خۆ بشکینم، کەمە هوردە بزمارە ..
بسکێت خۆ ب برم کەمە سەر رەشمال کەفیا کەمە توق و سەر هەڤسارە ..
گەنج خەلیل بینم سوار بکەم ل کمێتەکی تالە..
بەلێ دا وەکێ دناو عوسمانیادا بێتە خوارە ..
دا کەس لۆمەی پسمامێ من نەکەن.. بەلێ نەبێژن سوارەکی کوردە..
چەندی بێ کار و بارە ...
نەمایێ .. نەمایێ .. نەمایێ .. نەمایێ .. نەمایێ ..
دە پاش و گەنج خەلیل کورمامێ خۆ نەمینم دلۆ ل دنیایێ..(ئەڤ دەقە راستەوخۆ ل کاسێتێن تومارکری هاتییە وەرگرتن).

گریمانێن پێشەکیێ د ئەڤێ سترانێدا، ئەڤەنە:

- گەنج خەلیل کورمامێ حەفسەدێ یە.
- گەنج خەلیل و حەفسەد ئەڤیندارێن ئێکن.
- گەنج خەلیل ل دەرڤەی وەلاتێ خۆ نەخۆشە.
- حەفسەدێ دڤێت د هەوارا کورمامێ خۆ ئانکو گەنج خەلیلی بچیت.

هەروەسا نیشانکار د ئەڤێ سترانێدا، ئەڤەنە:

- کورمامێ خۆ، کو نیشانکارێ جڤاکییە.
- ئەزدێ رابم، کو نیشانکارێ کەسییە.
- ل وەلاتێ غەریبانۆ غۆربەتێ، کو نیشانکارێ جهییە.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

- ده پاش و گەنج خەليل، كو نيشانكارێ دەمييە.

هەروەسا كردەيێن ئاخفتنێ ژى د ئەڤێ سترانێدا، هەنە، ئەوژى:

- دلێ من گەلەكێ وارە، كو كردەيا بيزاربوون و بێ هيڤى بوونە.
- نەبێژن سوارەكى كوردە، كو كردەيا بەرەڤانى و پشتگيرى ژێ كرنە.
- كەس لۆمەى پسمامێ من نەكەن، كو كرەديا پاكانەكرن و بەرەڤانى ژێ كرنە.

ئەنجام:

پشتى ب دوماهى هاتنا ڤەكۆلينێ، دشياندايە ئەو ئەنجامێن، كوڤەكولێنێى بدەستخۆڤە ئيناى دچەند خالاندا بهێنە دياركرن:

١. سترانا فۆلكلۆريا كوردى دەربڕينێ ل هەمى لايەنەكێ ژين و ژيارا نەتەوا كوردى دكەت و وەكو تۆمارەكا مێژوويە و تيشكا رۆناهيێ دئێخيتە سەر گەلەك ديارده و بويەرێن دناڤ جڤاك و كۆمەلگەها كوردەوارى داچێبو و ينورويداى.

٢. بشێوەيەكێ گشتى سترانا فۆلكلۆرييا كوردى دشێت ببيتە مەيدانەكا بەرفرەه و كەرەستەيەكێ خاڤ و ئامادە بۆ بەرجەستەبوون و رەنگدانەڤەيا بوارێن پراگماتيكا زمانى و نەخاسمەژى بوارێ دەركەڤتەيێن ئاخفتنێ.

٣. كاوى سئاغا وەكو هۆنەرمەندەكێ مەزن و بەرنياسێ نەتەوا كورد، شيايە لسەر دەمەكيدا، كو گەلێ كورد لبن زۆلم و زۆرا داگيركەراندا بوويە و بەرخودان و شۆرەش كرينە لپێخەمەت ئازادى و رزگاريێ، وەكى بولبولەكى ببيتە ئاواز و دەنگێ هەمى خۆشى و نەخۆشيێن مللەتێ خۆ و بدەنگێ خۆ يێ زێرين مێژوويا گەلێ مە و هەتا هەتا تۆماربكەت و بهێليت زيندى.

٤. لاوك و سترانێن كاويسئاغاى هەرچەندە جۆراوجۆرن و گەلەك بابەتێن وەكو: (سياسى، نەتەوەيى، شۆرەشگێرى، مێرخاسى، عەشق و ئەڤينى... هتد) بخۆ ڤەگرتينە،لێ دگەل هندێ ژى دشياندايە، كو دەركەڤتەيێن ئاخفتنا پراگماتيكى دپڕانيا ئەواندا ديار و دەستنيشابكەين.

٥. بوارێ دەركەڤتەيێن ئاخفتنا پراگماتيكى دشياندايە دگەلەك بياڤ، ديارده،لايەن، دەق ... هتد بهێنە رەنگڤەدان و دروستبوون، كو سترانا فۆلكلۆريا كوردى ژى ئێك ژ ئەوانە

٦. ژبلى بوارێ دەركەڤتەيێن ئاخفتنێ، دشياندايە هەمى بوارێن دييێن پراگماتيكى ژى د سترانا فۆلكلۆرييا كوردى و نەخاسمە يێن كاويس ئاغايدا رەنگڤەبدەن و ب دەستڤەبهێن.

ليستا ژێدەران:

ب زمانێ كوردى:

١. حجى جعفر: هندەك ڤەكۆلين ل دۆر فولكلۆرێ كوردى، چاپا ئێكێ، چاپخانا شەهاب – هەولێر، ٢٠١٣ .

٢. شعبان مزيرى: سترانێت كاويس ئاغاى، چاپخانا اسعد، بەغداد – ١٩٨٨ .

٣. شوكريە رەسول: ئەدەبى فۆلكلۆرى كوردى، چاپى يەكەم، چاپخانەى موكريانى، هەولێر– ٢٠٠٨ .

٤. شێرزاد سەبری عەلی: پراگماتیک، چاپا ئێکێ، چاپخانا حاجی هاشم- هەولێر ٢٠١٤
٥. شێرزاد سەبری عەلی: رازیکرن د گوتارا رامیاریدا (ڤەکۆلینەکا پراگماتیکییە)، چاپا ئێکێ، چاپخانا پارێزگەها دهۆکێ، دهۆک- ٢٠١٣ .
٦. شێرزاد سەبری عەلی: واتاسازی، چاپا ئێکێ، چاپخانا هاوار، دهوک، ٢٠١٥.
٧. عیزەدین مستەفا رەسول: ئەدەبی فولکلوری کوردی، لێکولینەوە، (بەغدا ١٩٧٠) .
٨. عەبدولسەلام نەجمەدین عەبدوللا: شیکردنەوەی دەقی شیعری لە رووی زمانەوانیەوە، چاپا ئێکێ، چاپخانا حاجی هاشم، هەولێر – ٢٠٠٨.
٩. عەبدولواحید موشیر دزەیی: زانستی پراگماتیک، چاپا دووێ، ناوەندا ئاوێر بۆ چاپ و بەلاڤکرنێ، هەولێر– ٢٠١٤ .
١٠. هیمداد حوسێن: ئەدەبیاتی فۆلکلۆری کوردی (دەق و لێکۆلینەوە)، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهید ئازاد هەورامی/ کەرکوک – ٢٠٠٧ .

نامێن خواندنا بلند (ماستەر و دکتورا):

١١. ئەرشەد شوکری ئیسلام: پراگماتیک و فلتەرکرنا زانیاریان د راگەهاندنێدا، ناما ماستەرێ، زانکۆیا زاخۆ – ٢٠١٤.

ب زمانێ عەرەبی:

١٢. سامي شهاب أحمد، التداولية و صلتها باللسانيات البنيوية و السيميائية من كتاب: التداولية في البحث االغوي و النقدي، الطبعة الاولى، الناشر: مؤسسة السياب، لندن، ٢٠١٢.
١٣. محمود عكاشة، التظرية البراجماتية اللسانية، الطبعة الاولى، مكتبة الاداب، القاهرة، ٢٠١٣.

انعكاس الخطاب العملي في الأغاني الشعبية الكردية
اغاني كاويس آغا انموذجا

الملخص:

يمتاز الفلكلور الكردي بأنه غني، فهو لا يتوقف في مجال واحد فقط، بل له الكثير من الفروع في مجالات عدة.

ولقد كان للأغاني الكردية الشعبية نصيب الأسد من ذلك الفلكلور، فقد احتلت الاغاني الكردية الشعبية النصيب الأكبر من الأدب الشعبي الكردي، لذا تم اختيار موضوع البحث بعنوان ((انعكاس الخطاب العملي في الأغاني الشعبية الكردية _ اغاني كاويس آغا انموذجا)) بهدف تحديد مجال معين من المستوى العملي للعمل اللغوي في الأغاني الفولكلورية، وهو مجال الكلام.

ونتيجة لتحقيقاتنا، فمن الواضح بأن إظهار الخطاب العملي في أغاني((كاويس آغا)) أظهرت ذلك بحيث يمكننا التعرف عليها، لدرجة أننا نستطيع القول بأن هذه الأغاني الشعبية مجال مهم وأداة جاهزة لجميع مجالات التداولية ، وخاصة من ناحية المظاهر الكلامية.

الكلمات الدالة: *الاغنية، الفلكلور، مستخرج، الكلام، النفعي.*

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

Reflection of the practical discourse in Kurdish folk songs
Kawes Agha songs as case study

Abstract:

Kurdish folklore is distinguished by its richness, as it does not only concentrate on one filed, but stretches its branches to various different grounds. The popular Kurdish folk songs have the greatest share in the Kurdish folklore literature. Therefore, this paper is titled (Reflection of the practical discourse in Kurdish folk songs – Kawes Agha songs as case study) with the aim of determining a specific field in the practical level for the linguistic crafts in folk songs, which is the field of speech.

Based on the paper's investigation and study, it is clear that the demonstration of the practical discourse in the songs of Kawes Agha showed that we can identify them, to the extent that we can say that these folk songs are an important field and a ready tool for all areas of pragmatics, especially in terms of verbal manifestations.

Keywords: